

УДК 581.524.3

О.Т. Кузярін

СИНТАКСОНОМІЯ РУДЕРАЛЬНОЇ РОСЛИННОСТІ ЗАПЛАВНИХ ЕКОСИСТЕМ БАСЕЙНУ ЗАХІДНОГО БУГУ

Кузярін А.Т. Синтаксономія рудеральної растительности пойменных екосистем басейна Західного Буга // Науч. зап. Гос. природоведч. музея. – Львов, 2005. Вип. – 21. – С. 29-52.

Составлен продромус рудеральної растительности для пойменных екосистем верхньої частини басейна Західного Буга, включаючий 2 класи, 2 підкласи, 3 порядки, 5 союзів, 11 асоціацій, 4 субасоціації, 1 варіант і 5 сообществ. Описана нова асоціація *Alopecuro geniculati – Cirsietum arvensis* с двома субасоціаціями: *A. g.-C. a. typicum* и *A. g.-C. a. trifolietosum repentis* союзу *Arction lappae* R.Tx. 1937 em. 1950 класу *Artemisietea vulgaris*.

Kuzyarın, A. The The syntaxonomy of ruderal vegetation of flood plain ecosystems in the Western Bug river basin // Proc. of the State Nat. Hist. Museum. – Lviv, 2005. – 21. – P. 29-52.

Prodromus of ruderal vegetation of flood plain ecosystems in the upper part of the Western Bug river basin, including 2 classes, 2 subclasses, 3 orders, 5 alliances, 11 associations, 4 subassociations, 1 variant and 5 communities is compiled. A new association *Alopecuro geniculati – Cirsietum arvensis* with two subassociations: *A. g.-C. a. typicum* and *A. g.-C. a. trifolietosum repentis* (All. *Arction lappae* R.Tx. 1937 em. 1950 Cl. *Artemisietea vulgaris*) is described.

Рудеральними угрупованнями або рудероценозами вважаються угруповання з визначальною (ефікаторною) участю терофітів та гемікриптофітів, так званих бур'янів на порушених екотопах. Вони виникають, головним чином, унаслідок інтенсивного антропогенного пресу і часто не мають практичного використання, але відіграють важливу роль у процесі відтворення порушених екосистем. Найповніше досліджено синтаксономію та еколого-ценотичну структуру рудеральних угруповань у країнах Західної та Центральної Європи [14-20].

Початок посиленого вивчення рудеральної рослинності в Україні припадає на 80, 90-ті роки минулого сторіччя [4, 5, 9-13]. Синтаксономічна схема рудеральної рослинності України, складена за флористичною класифікацією з часу появи її першого повного варіанту (10 класів, 13 порядків, 24 союзи, 91 асоціація) [12], знаходиться у закономірному динамічному процесі становлення, зазнаючи певних змін. З одного боку ці зміни пов'язані з суттєвими доповненнями фітосоціологічних даних на підставі ідентифікації відомих та опису нових синтаксонів, з іншого – переоцінкою обсягу та позицій окремих синтаксономічних одиниць різного рангу шляхом співставлення з сучасною синтаксономією європейських країн. За цими класифікаціями до рудеральної рослинності переважно відносять угруповання 6 (7) класів: *Bidentetea tripartiti*, *Artemisietea vulgaris*, *Agropyretea intermedio-repentis*, *Epilobietea angustifolii*, *Molinio-Arrhenatheretea (Plantaginetalia majoris, Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae)* та *Stellarietea mediae (Sisymbrietalia, Polygono-Chenopodietalia, Eragrostietalia)*. У даній публікації ми наводимо синтаксономію та еколого-ценотичні характеристики рудеральних угруповань класів *Bidentetea tripartiti* та *Artemisietea vulgaris* для басейну Західного Бугу. Угруповання витопуваних ділянок на ущільнених субстратах порядку *Plantaginetalia majoris*, а також перезволожених пасовищ порядку *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae* на нашу думку є доцільнішим розглядати разом з іншими фітоценозами класу *Molinio-Arrhenatheretea*.

Матеріал і методика досліджень

Дослідження проводили в межах заплавної екосистем верхньої частини басейну Західного Бугу протягом 2001-2004 років. Район дослідження належить до Малопопільського та Розтоцько-Опільсько-Кременецького геоботаничних округів Східноєвропейської широколистянолісової провінції. Збір польових даних, камеральну обробку отриманих матеріалів виконували за методом Браун-Бланке. Участь видів оцінювали за модифікованою шкалою [21]. При ідентифікації синтаксонів застосовували порівняльний аналіз сучасних класифікаційних схем окремих територій [2, 4-7, 9-20]. Досліджуючи частоту трапляння рослинних угруповань, ділили їх на: звичайні, часто поширені у регіоні, що налічують понад 20 місцезнаходжень (a_1); спорадичні з 11-20 локалітетів (a_2); відносно рідкісні, що відомі з 6-10 точок (b_1), та дуже рідкісні, виявлені в 1-5 локалітетах (b_2). При визначенні соціологічного статусу фітоценозів використовували чотирибальну шкалу: 1 – угруповання, що (ймовірно) зникли; 2 – угруповання, що перебувають під безпосередньою загрозою зникнення; 3 – угруповання під потенційною загрозою зникнення; 4 – умовно стабільні та експансивні угруповання. Таксономічну номенклатуру подано за “Визначником вищих рослин України” [8].

Результати досліджень

Продромус рудеральних угруповань заплавної екосистем басейну Західного Бугу.

BIDENTETEA TRIPARTITI R. Tx., Lohm. et Prsg 1950

***Bidentetalia tripartiti* Br. –Bl. et R. Tx. 1943**

***Bidention tripartiti* Nordh. 1940**

Bidentetum cernui Kobendza 1948

Bidenti-Polygonetum hydropiperis Lohmeyer in R.Tx. 1950 nom. inv.

B.-P. h. typicum Hilbig et Jage 1972

B.-P. h. polygonetosum minus R.Tx. 1979

Rumicetum maritimi Siss. 1946

Catabroso-Polygonetum hydropiperis (Lohm. 1942) Poli et J. Tx. 1960

***Chenopodium fluviatile* R. Tx. 1960**

D. c. *Chenopodium rubrum* – *Bidens frondosa*

D. c. *Xanthium strumarium*

ARTEMISIETEA VULGARIS Lohm., Prsg et R.Tx. in Tx. 1950

ARTEMISIENEA VULGARIS

***Artemisietalia vulgaris* Lohm. in R.Tx. 1947**

***Arction lappae* R.Tx. 1937 em. 1950**

Arctietum lappae Felföldy 1942

Arctio-Artemisietum vulgaris Oberd. ex Seybold et Müller 1972

Alopecuro geniculati-Cirsietum arvensis ass. nova

A. g.-C. a. *typicum* subass. nova

A. g.-C. a. *trifolietosum repentis* subass. nova

GALIO-URTICENEA (Pass. 1967)

***Convolvuletalia sepium* R.Tx. 1950**

***Senecionetum fluviatilis* R.Tx. (1947) 1950 em. R.Tx. 1967**

Senecionetum fluviatilis (Zanhleim. 1979) Th.Müll.1981 in Oberd. et all. 1983

***Convolvulion sepium* R.Tx. 1947 em. Th. Müll.1981**

Urtico-Calystegietum sepium Görs et Th. Müll.1969

Calystegio-Epilobietum hirsuti Hilbig, Heinrich et Niemann 1972
Calystegio-Eupatorietum Görs 1974
C.-E. var. Calamagrostis epigejos
 D. c. *Urtica dioica* [GALIO-URTICENEA]
 D. c. *Echinocystis lobata* [GALIO-URTICENEA]
 D. c. *Solidago serotina* [GALIO-URTICENEA]

Характеристика синтаксонів рудеральної рослинності

Клас **BIDENTETEA TRIPARTITI** R. Tx., Lohm. et Prsg 1950

Порядок *Bidentetalia tripartiti* Br. –Bl. et R. Tx. 1943

Характерні види: *Bidens tripartita* L., *B. frondosa* L., *Polygonum hydropiper* L., *P. lapathifolium* L., *P. minus* Huds., *Rumex maritimus* L.

Союз *Bidention tripartiti* Nordh. 1940

Характерні види: *Atriplex prostrata* Boucher, *Bidens cernua* L., *B. tripartita*, *B. frondosa*, *Chenopodium glaucum* L., *Leersia oryzoides* (L.) Sw., *Polygonum hydropiper*, *P. lapathifolium*, *Ranunculus sceleratus* L.

Помірно нітрофільні угруповання літніх терофітів на порушених незадернованих ділянках з перемінним режимом зволоження (оголені береги евтрофних водойм, стічних каналів тощо), що періодично затоплюються алювіальними або стічними водами. Вони, як правило, формуються на місці водних та прибережно-водних угруповань класів *Lemnetea*, *Potametea*, *Phragmitetea* на час літньої межени і відзначаються відносно високою постійністю флористичного складу.

Асоціація *Bidentetum cernui* Kobendza 1948 (табл. 1, кол. 1)

Суп.: *Bidentetum cernuo-tripartiti* Nowinski 1925, *Bidentetum cernui* Vierhapper 1935, *Ranunculo-Bidentetum cernui* Sissingh 1942, *Polygoneto-Bidentetum cernui* Sissingh in Westhoff et al. 1946.

Характерний вид: *Bidens cernua* (dom.).

Константні види: *Lemna minor*, *Alisma plantago-aquatica*.

Трапляються спорадично, заселяючи переважно замулені береги евтрофних слабопроточних або стоячих водойм (стариць, ставів), обводнені канали, рови тощо. У таблиці представлені описи типових угруповань асоціації, що виявлені на лівому березі р. Західний Буг в околицях сіл Гайок та Деревляни Кам'янка-Бузького р-ну. Вони утворились на місці водних фітоценозів асоціацій *Hydrocharitetum morsus-ranae* та *Lemnetum trisulcae* внаслідок замулення та заростання цих водойм.

Таблиця 1

Угруповання класу *Bidentetea tripartiti*

Синтаксони	1	2	2a	2b	3	4	5	6
Види \ Число описів	5	26	17	9	1	1	1	5
<i>Xanthium strumarium</i>	C7	.	II ⁺³	III ⁺³	.	.	+	V ³⁻⁵
<i>Bidention tripartiti</i>								
<i>Bidens cernua</i>	C1	V ⁴⁻⁵	III ^{+2b}	III ^{+2b}	IV ^{1-2a}	.	1	.
<i>Catabrosa aquatica</i>	C5	I	.	.	.	3	.	.

Продовження таблиці

Види \ Синтаксони	1	2	2a	2b	3	4	5	6	
Ranunculus sceleratus	III	III ⁺¹	II ⁺¹	IV ⁺¹	1	.	1	.	
Chenopodium fluviatile									
Atriplex prostrata	.	III ⁺¹	III ⁺¹	IV ⁺¹	.	.	1	IV	
Chenopodium glaucum	.	II ⁺¹	I	IV ⁺¹	.	.	.	I	
<i>Chenopodium rubrum</i>	C6	I ^{1-2a}	II ^{1-2a}	I ^{2a}	.	.	3	I ^{2a}	
<i>Chenopodium album</i>	D	I ⁺¹	I ⁺¹	.	.	.	1	.	
<i>Echinochloa crusgalli</i>	D	I ⁺	I ⁺	I	.	.	.	I	
Bidentetalia tripartiti (*), Bidentetea tripartiti (**)									
<i>Bidens tripartita</i> *, **	C2	I	IV ^{1-2a}	IV ^{1-2a}	III ^{1-2a}	.	.	1	IV
Bidens frondosa **		II	III ^{1-2a}	III ^{1-2a}	I	.	.	3	IV
<i>Polygonum hydropiper</i> *, **	C2	II ^{1-2b}	V ¹⁻⁵	V ^{2b-5}	V ¹⁻⁴	.	.	1	IV ^{1-2a}
<i>Polygonum lapathifolium</i> **	C2	I ⁺	I ^{+2a}	II ^{+2a}	.	.	.	1	IV
<i>Polygonum minus</i> *	C2	.	II ^{+2a}	I ⁺	V ^{1-2a}	.	.	.	.
<i>Rumex maritimus</i> *	C3	.	IV ^{+2b}	III ⁺¹	V ^{+2b}	4	.	+	II ⁺¹
Інші види									
<i>Alisma plantago-aquatica</i>		IV ^{1-2a}	II ⁺¹	III ⁺¹	I ⁺	1	1	1	I
<i>Glyceria maxima</i>		III ^{+2a}	II ^{+2a}	III ^{+2a}	.	.	1	1	I
<i>Veronica anagallis-aquatica</i>	D2	II ^{1-2a}	III ^{+2a}	III	V ^{+2a}	+	2a	.	.
<i>Oenanthe aquatica</i>		II	III ⁺¹	IV ⁺¹	III ⁺¹	.	.	1	.
<i>Glyceria fluitans</i>		II	II ^{+2a}	II ^{1-2a}	II ⁺¹	.	1	.	I
<i>Agrostis stolonifera</i>		I	II ^{+2b}	II ^{+2b}	III ⁺¹	.	2b	1	I ^{2a}
Myosotis palustris		I	II ⁺¹	II	II ⁺	.	2m	.	.
<i>Rorippa sylvestris</i>		I ⁺	V ⁺³	IV ⁺³	V	.	.	1	IV ^{1-2a}
Lycopus europaeus		.	V ⁺¹	V ⁺¹	IV	.	.	.	III
<i>Plantago major</i>		.	IV ⁺¹	III	V ⁺¹	.	.	1	IV
<i>Urtica dioica</i>		.	III ⁺¹	IV ⁺¹	II ⁺	.	.	.	V ⁺¹
<i>Potentilla anserina</i>		.	III ^{+2m}	II ⁺¹	III ^{+2m}	.	.	.	III ^{+2a}
<i>Alopecurus geniculatus</i>		.	II ^{+2a}	II ^{+2a}	II ⁺	.	1	.	II ^{2m}
<i>Ranunculus repens</i>		.	II ⁺¹	III ⁺¹	I ⁺	.	.	.	I
<i>Polygonum tomentosum</i>		.	II ^{1-2a}	II	II ^{1-2a}	.	.	1	I
<i>Polygonum aviculare</i> agg.		.	I ⁺¹	I ⁺¹	II ⁺¹	.	.	.	II
<i>Chamomilla suaveolens</i>		.	I	I	II ⁺¹	.	.	.	.
<i>Salix purpurea</i> , j-im		.	I ⁺¹	I ⁺	II ⁺¹	.	.	.	.
<i>Mentha aquatica</i>		.	I ⁺¹	I ⁺	II ⁺¹	.	.	.	.
<i>Artemisia annua</i>		.	I ⁺	I ⁺	II ⁺¹	.	.	.	II ⁺¹
<i>Mentha arvensis</i>		.	I	I	II	.	.	.	.
<i>Potentilla norvegica</i>		.	I ⁺	I ^{un}	II ⁺	.	.	.	.

Закінчення таблиці

Види \ Синтаксони	1	2	2a	2b	3	4	5	6
<i>Veronica beccabunga</i>	D2b	.	I ⁺¹	I ⁺	II ⁺¹	.	.	.
<i>Poa annua</i>	D2	.	I	I	II	.	.	I ^{2a}
<i>Phalaroides arundinacea</i>	.	.	II ⁺¹	III ⁺¹	.	.	1	II
<i>Rumex confertus</i>	.	.	I ⁺¹	II ⁺¹	.	.	.	.
<i>Polygonum amphibium</i>	.	.	I ^{1-2m}	II ^{1-2m}	.	.	.	.
<i>Cirsium arvense</i> , v	.	.	I ⁺¹	I ⁺¹	.	.	.	II ^{+2a}
<i>Cyperus fuscus</i>	D2b	.	I ^{1-2a}	.	III ^{1-2a}	.	.	.
Gnaphalium uliginosum	.	.	I ⁺¹	.	III ⁺¹	.	.	.
<i>Taraxacum officinale</i> agg.	.	.	I ⁺	.	II ⁺	.	.	I ⁺
<i>Juncus bufonius</i>	.	.	I ⁺¹	.	II ⁺¹	.	.	.
<i>Senecio viscosus</i>	D2	.	I ^{un}	.	I ^{un}	.	.	.
<i>Lemna minor</i>	V ^{2a-3}	I	I	.	2m	2m	.	.
<i>Typha latifolia</i>	III	I ⁺	I ⁺	.	.	.	+	.
<i>Salix triandra</i> , j-im	II ⁺	I ⁺	I ⁺	.	.	.	.	.
<i>Spirodela polyrrhiza</i>	II ^{2m}	I	I	.	2m	.	.	.
<i>Rorippa amphibia</i>	I	II ^{+2m}	II ^{+2m}	.	.	.	1	I ^{2a}
<i>Galium palustre</i>	I	I ^{1-2a}	II ^{1-2a}	.	.	.	.	.
<i>Rumex crispus</i>	I	I	II	.	.	.	.	.
<i>Poa trivialis</i>	I ⁺	I ⁺¹	II ⁺¹	.	.	.	.	II ⁺¹
<i>Poa palustris</i>	I	I ⁺	I ⁺	.	.	.	.	.
<i>Lemna trisulca</i>	I ³	.	.	.	.	.	.	.
<i>Carex pseudocyperus</i>	II	.	.	.	.	.	.	.
<i>Siella erecta</i>	II	.	.	.	.	.	.	.
<i>Veronica catenata</i>	II	.	.	.	.	.	.	.
<i>Callitriche</i> sp.	.	.	.	.	.	3	.	.

Інші види-асектатори I класу постійності з проєктивним покриттям менше 5%:

Acorus calamus, v (2a, 6); *Amaranthus lividus* (2b); *Anthemis cotula* (2a); *Arctium lappa* (2a); *Artemisia vulgaris* (2a); *Butomus umbellatus* (1, 2a, 6); *Caltha palustris* (2a); *Capsella bursa-pastoris* (2a); *Cardamine amara* (2b); *Carduus crispus* (2a); *Carex acuta* (2a, 5); *C. elata* (2a); *C. hirta* (2a); *Chamomilla recutita* (2a); *Cicuta virosa* (1); *Cirsium vulgare* (2b); *Descurainia sophia* (2a); *Echinocystis lobata* (6); *Eleocharis acicularis* (3); *E. palustris* (1, 2a, 3, 6); *Epilobium hirsutum* (1, 2a, 2b); *E. obscurum* (2a, 2b); *E. palustre* (1); *E. parviflorum* (2b); *E. tetragonum* (2a); *Equisetum fluviatile* (1); *E. palustre* (1); *Erysimum cheiranthoides* (2a, 6); *Fallopia convolvulus* (2b); *Juncus compressus* (1); *J. inflexus* (2a); *Leersia oryzoides* (2a); *Limosella aquatica* (2b); *Lythrum salicaria* (2b); *Matricaria perforata* (2a, 2b); *Mentha verticillata* (2a); *Myosoton aquaticum* (2a, 6); *Plantago lanceolata* (2b); *Pulicaria vulgaris* (2b, 6); *Rumex conglomeratus* (2a, 2b, 6); *R. hydrolapathum* (1); *Sagittaria sagittifolia* (2a); *Salix aurita*, j-im (2b); *S. fragilis*, j-im (2a); *Scirpus sylvaticus* (6); *Scrophularia umbrosa* (2b); *Sium latifolium* (2a); *Sonchus*

asper (6); *S. oleraceus* (2a, 6); *Sparganium emersum* (2a); *Stachys palustris* (2a); *Stellaria nemorum* (2a); *S. palustris* (1, 2a); *Trifolium repens*, v (2a); *Tussilago farfara* (2b); *Ulmus glabra*, im (2b); *Urtica urens* (2b).

Умовні позначення: Синтаксони: 1 – ass. *Bidentetum cernui*; 2 – ass. *Bidenti-Polygonetum hydropiperis*; 2a – *B.-P. h. subass. typicum*; 2b – *B.-P. h. subass. polygonetosum minus*; 3 – ass. *Rumicetum maritimi*; 4 – ass. *Catabroso-Polygonetum hydropiperis*; 5 – com. *Chenopodium rubrum* - *Bidens frondosa*; 6 – com. *Xanthium strumarium*. С – характерні види; D – диференціальні види. Вікові стани рослин: j – ювенільний; im – іматурний; v – віргінільний. Класи постійності видів: I – до 20%; II – 21-40%; III – 41-60%; IV – 61-80%; V – 81-100%. Бали проективного покриття: un – одна особина; + – 2-5 особин, покр. < 5%; 1 – 6-50 особин, покр. < 5%; 2m - > 50 особин, покр. < 5%; 2a – покр. 5-15% незалежно від кількості особин; 2b – покр. 16-25%; 3 – покр. 26-50%; 4 – покр. 51-75%; 5 – покр. 76-100%.

Bidens cernua знаходиться тут в екологічному оптимумі і формує основний ярус травостою 80-100 см заввишки з проективним покриттям понад 50%. Під час масового цвітіння домінанта, що припадає на кінець літа – першу половину осені, створюється характерний аспект угруповань зелено-жовтого кольору. У їхньому складі беруть участь нечисленні, головним чином, гідрофільні види класів *Bidentetea*, *Lemnetea*, *Phragmitetea*, зокрема *Ranunculus sceleratus*, *Polygonum hydropiper*, *Siella erecta* (Huds.) M. Pimen., *Oenanthe aquatica* (L.) Poir., *Spirodela polyrrhiza* (L.) Schleid., *Veronica catenata* Pennell та інші. У наводному ярусі часто домінують лемниди (*Lemna minor* та *L. trisulca* L.), які можуть виконувати роль диференціальних видів даних угруповань відносно асоціації *Bidenti-Polygonetum hydropiperis*. При критичному падінні рівня води лемниди масово відмирають, збагачуючи ґрунт азотом та іншими мінеральними елементами живлення.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / a₂.

Асоціація *Bidenti-Polygonetum hydropiperis* Lohmeyer in R.Tx. 1950 nom. inv. (табл. 1, кол. 2, 2a, 2b)

Син.: *Polygono-Bidentetum* (Koch 1926) Lohm. 1950, *Bidentetum tripartiti* Koch 1926, *Polygonetum hydropiperis* Passarge 1965, *Bidenti-Polygonetum mitis* R. Tx. 1979; incl. *Polygono lapathifolii-Bidentetum tripartitae* Klika 1935.

Характерні види: *Bidens tripartita* (dom.), *Polygonum hydropiper* (dom.), *P. minus*, *P. lapathifolium*.

Диференціальні види стосовно *Bidenti-Polygonetum mitis*, *Echinochloo-Polygonetum*: *Bidens cernua*, *Veronica anagallis-aquatica* L., *Senecio viscosus* L., *Poa annua* L., *Veronica beccabunga* L.

Константні види: *Lycopus europaeus* L., *Oenanthe aquatica*, *Plantago major* L., *Rorippa sylvestris*, *Rumex maritimus*.

Спорадично поширені піонерні ефемерні угруповання. Займають невеликі ділянки оголених берегів річок, стариць, ставів, меліоративних каналів тощо, часто розташованих в місцях водопою та вигулу сільськогосподарських тварин. Як правило, вони межують з іншими фітоценозами союзу *Bidention*, а також з водною (*Lemnetea*, *Potametea*), прибережно-водною (*Phragmitetea*) та лучною рослинністю (*Plantaginetalia majoris*, *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae*).

Відзначаються досить неоднорідним одно-, двох'ярусним травостоєм з проєктивним покриттям 40-100% та висотою до 80 (150) см. У складі окремих угруповань беруть участь 8-32 види судинних рослин. Основу травостою (перший ярус) переважно формують один або два характерні види асоціації (*Bidens tripartita*, *Polygonum hydropiper*). Співдомінантами в окремих угрупованнях виступають *Bidens cernua*, *Polygonum minus*, *Cyperus fuscus* L., *Rorippa sylvestris*. Досить часто з незначним проєктивним покриттям трапляються види порядків *Plantaginietalia majoris* і *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae* класу *Molinio-Arrhenatheretea* (*Plantago major*, *Potentilla anserina* L., *Agrostis stolonifera*), класу *Phragmitetea* (*Oenanthe aquatica*) та інші (*Veronica anagallis-aquatica*, *Lycopus europaeus*). Максимальний розвиток фітоценозів припадає на кінець літа – початок осені (серпень – вересень) під час цвітіння та плодоношення домінантних видів.

Угруповання представлені у регіоні двома підасоціаціями: *Bidenti-Polygonetum hydropiperis typicum* (кол. 2a) та *Bidenti-Polygonetum hydropiperis polygonetosum minus* (кол. 2b). Останній синтаксон діагностується головним чином участю *Cyperus fuscus*, високою ценотичною роллю *Polygonum minus* та відзначається значно меншою висотою основного ярусу, а також дещо розрідженим травостоєм.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / a₁.

Асоціація *Rumicetum maritimi* Siss. 1946 (табл. 1, кол. 3)

Сп.: *Rumicetum maritimi* Lauterborn 1917 p.p., *Rumicetum maritimi* De Vries et al. 1940 p.p., *Rumicetum maritimi* Sissingh 1942 p.p., *Rumicetum maritimi* Sissingh in Westhoff et al. 1946, *Ranunculetum scelerati* R. Tx. 1950, *Bidenti-Ranunculetum scelerati* R. Tx. 1979.

Характерний вид: *Rumex maritimus* (dom.).

Диференціальний вид: *Oenanthe aquatica*.

Відносно рідкісні для регіону угруповання, приурочені до мулистих відкладів оголених берегів замкнених та слабопроточних найбільш евтрофованих водойм. Вони належать до флористично бідних ценозів з домінуванням терофіту *Rumex maritimus*. Одне з таких угруповань описане з правобережної заплави р. Західний Буг (берег стариці з глибиною води 0-8 см) в околицях с. Забужжя Кам'янка-Бузького р-ну. У складі даного угруповання зафіксовано 8 видів судинних рослин. Трав'яне проєктивне покриття становило 70-80%, висота одноярусного травостою – 20-50 см. Покриття *Rumex maritimus* дещо перевищувало 50%. Серед асектаторних видів відмічені *Ranunculus sceleratus*, *Alisma plantago-aquatica*, *Spirodela polyrrhiza*, *Lemna minor*, *Eleocharis palustris*, *E. acicularis* (L.) Roem. et Schult. та *Veronica anagallis-aquatica*. Фізіономічність фітоценозів визначають домінантний вид – *Rumex maritimus* (у другій половині літа-восени) та його нечисленні співдомінанти. До числа останніх найчастіше входить *Ranunculus sceleratus*, що створює під час свого масового цвітіння (весна-перша половина літа) жовтуватий аспект. Угруповання асоціації неоднозначно трактуються у літературі з позицій синтаксономії, хорології та фітосозології і потребують додаткових фітоценологічних досліджень. Так, W. Matuszkiewicz вказує на сучасну тенденцію поширення даних угруповань на території Польщі внаслідок поступової евтрофізації водойм [15]. Проте у Словаччині дані фітоценози відносять до рідкісних, що потребують охорони [14].

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₁.

Асоціація *Catabroso-Polygonetum hydropiperis* (Lohm. 1942) Poli et J. Tx. 1960
(табл. 1, кол. 4)

Син.: *Catabrosetum aquaticae* Rübel 1912, *Rorippo stenocarpae-Catabrosetum* Th. Müller et Görs in Th. Müller 1961, *Catabrosetum aquaticae* Lang 1967.

Характерний вид: *Catabrosa aquatica* (L.) Beauv. (dom.), гігрофіт.

Регіонально-рідкісні угруповання з катаброзою водяною вздовж берегів потічків, стічних каналів тощо з повільною течією води і піщано-мулистими та торфовими відкладами. Зазначені угруповання відмічені у заплавах Західного Бугу, Полтви та на заторфованій долині Тимковецького потоку. У таблиці представлений опис одного з таких фітоценозів виявленого на берегах невеличкого потічка, лівої притоки Західного Бугу поблизу с. Деревляни Кам'янка-Бузького р-ну. Ширина русла на різних ділянках потічка становила від 50 до 150 см. Максимальна глибина води у потічку на час спостереження не перевищувала 10-15 см.

Трав'яне проективне покриття дорівнювало 90-95%. Висота основного ярусу травостою становила 30-70 см. Мозаїчну структуру травостою створювали синузії з *Catabrosa aquatica* (30-70%), *Agrostis stolonifera* (5-20%), *Veronica anagallis aquatica* (5-15%), *Myosotis palustris* (L.) L. (5%) – на замулених ділянках потічка та *Callitriche* sp. (20-50%) - у товщі води. Серед асектаторних видів переважали прибережно-водні рослини класу *Phragmitetea*, зокрема *Alisma plantago-aquatica*, *Glyceria fluitans*, *G. maxima* тощо. Фітоценози асоціації занесені до червоного списку угруповань водних макрофітів України [1], що заслуговують на охорону.

Категорія охорони / частота трапляння – 3 / b₁.

Союз *Chenopodium fluviatile* R. Tx. 1960

Син.: *Chenopodium glauci* Hejny 1974, *Chenopodium rubri* Soó 1968.

Вузькоспеціалізовані угруповання літніх терофітів переважно на нітрифікованих або засолених ґрунтах. Вони спорадично трапляються на пересихаючих ділянках берегів річок, стариць, а також вздовж стічних каналів.

Характерні види: *Chenopodium* spp., *Atriplex* spp. та інші таксони порядку *Chenopodietalia*.

Угруповання *Chenopodium rubrum* – *Bidens frondosa* (табл. 1, кол. 5)

Характерні види: *Chenopodium rubrum* L. (dom.), *Bidens frondosa* (subdom.).

Угруповання описане поблизу с. Спас Кам'янка-Бузького р-ну з невеликої ділянки оголеного берегу стариці (рукава ріки) Західного Бугу з потужними мулистими відкладами. Травостій угруповання характеризується щільним покриттям (95-100%) та нечітко вираженою двох'ярусною структурою з середньою висотою основного (другого) ярусу до 30 см. Основу травостою формують *Chenopodium rubrum* (50%) та *Bidens frondosa* (30%). До розрідженого першого ярусу входять високорослі види класу *Phragmitetea* (*Typha latifolia* L., *Phalaroides arundinacea* (L.) Rausch. тощо). Серед асектаторів, що загалом налічують 20 видів, переважають характерні таксони класу *Bidentetea*, зокрема *Bidens tripartita*, *B. cernua*, *Polygonum hydropiper*, *P. lapathifolium* та інші. Найбільш спорідненими з ними угрупованнями очевидно є фітоценози асоціації *Chenopodietum rubri* Timar 1950, що наводяться для Європи.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₁.

Угрупування *Xanthium strumarium* (табл. 1, кол. 6)

Характерний вид: *Xanthium strumarium* L. (dom.).

Константні види: *Urtica dioica* L., *Atriplex prostrata*, *Bidens frondosa*, *Bidens tripartita*, *Polygonum lapathifolium*, *Polygonum hydropiper*, *Rorippa sylvestris*, *Plantago major*.

Спорадично поширені сезонні термофільні угруповання з домінуванням адвентивного виду з Прикаспійської низовини, літнього терофіта *Xanthium strumarium*. Вони зосереджені у різних депресіях низької заплави, на пересихаючих берегах річок, старицях та водотоках тощо переважно з мулистими нітрифікованими ґрунтами по сусідству з деградованими пасовищами та місцями водопою худоби. Відмічено, що деякі угруповання виникають на місці ефемерної (весняно-літньої) прибережно-водної рослинності асоціації *Oenantho-Rorippetum* Lohm. 1950. Остаточна синтаксономічна позиція угруповань не визначена. Зокрема, належить з'ясувати спорідненість їх з асоціацією *Xanthietum strumarii* Panca 1941 союзу *Sisymbrium officinalis* R. Tx., Lohm., Prsg 1950 порядку *Sisymbrietalia* J. Tx. 1961 класу *Stellarietea mediae* R. Tx., Lohm. et Prsg. 1950, що наводиться для півдня Польщі [15].

Видова насиченість угруповань налічує 10-26 судинних рослин. Серед них 5 видів діагностують союз *Chenopodium fluviatile*, зокрема *Chenopodium glaucum*, *C. rubrum*, *Echinochloa crusgalli* (L.) Beauv., *Atriplex prostrata*. Пік розвитку фітоценозів припадає на осінь, коли масово цвітуть та плодоносять основні компоненти травостою (*Xanthium strumarium*, *Atriplex prostrata*, *Bidens frondosa*, *B. tripartita*, *Polygonum lapathifolium*, *P. hydropiper*, *Chenopodium glaucum*, *C. rubrum*, *Echinochloa crusgalli*). Травостій угруповань відзначається висотою 60-80 см та покриттям 95-100%. *Xanthium strumarium* формує основу травостою та створює аспект угруповань сірувато-зеленого кольору. Покриття домінанту коливається в межах 50-90%. Угрупування з *Xanthium strumarium* належать до невжитків.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / a₂.

Клас ARTEMISIETEA VULGARIS Lohm., Prsg et R.Tx. in Tx. 1950

Характерні види: *Artemisia vulgaris* L., *Carduus crispus* L., *Cirsium arvense* (L.) Scop., *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Rumex obtusifolius* L., *R. confertus* Willd., *Urtica dioica* та характерні види нижчих синтаксономічних одиниць.

Угрупування нітрофільних високорослих дворічних та багаторічних трав на рудеральних ектопах і берегах евтрофних водойм.

Підклас ARTEMISIENEA VULGARIS

Характерні види: *Arctium tomentosum* Mill., *Artemisia vulgaris*, *Cirsium vulgare* (Savi) Ten., *Geranium pyrenaicum* L., *Linaria vulgaris* Mill., *Melandrium album* (Mill.) Garcke.

Диференціальні види: *Achillea millefolium* agg., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Chenopodium album* L., *Malva neglecta* Wallr.

Антропогенні угруповання багаторічних трав, що характерні для другої стадії заростання рудеральних ділянок після ценозів порядку *Sisymbrietalia*.

Порядок *Artemisietalia vulgaris* Lohm. in R.Тх. 1947**Союз *Arction lappae* R.Тх. 1937 em. 1950**

Характерні види: *Arctium lappa* L., *Conium maculatum* L., *Lamium album* L., *Rumex obtusifolius*.

Нітрофільні угруповання високорослих мезофільних трав.

Асоціація *Arctietum lappae* Felföldy 1942 (табл. 2, кол. 1)

Суп.: *Balloto-Chenopodietum* R. Тх. 1931 em. Lohm. 1950, *Leonuro-Arctietum tomentosum* (Felföldy 1942) Lohm. ap. R. Тх. 1950, *Leonuro-Ballotetum nigrae* Slav. 1951, *Balloto-Leonuretum* v. Rochow 1951.

Характерні види: *Ballota ruderalis* Sw., *Arctium lappa*, *Urtica dioica*.

Полідомінантні рудеральні угруповання, не характерні для заплавної екосистем регіону. Вони трапляються спорадично поблизу населених пунктів, локалізуючись на сміттєзвалищах та компостних купах. Угруповання асоціації мають східно-центральноєвропейське поширення і відзначаються значною регіональною мінливістю [15]. З огляду на останнє їх нерідко розглядають як окремі асоціації [14]. Вони формують щільну (100% п. п.) та високу (150-180 см) наземну фітомасу із слабо вираженою ярусною диференціацією. У травостой домінують характерні види асоціації та класу, які нерідко формують свої синузії. До них належать: *Ballota ruderalis* (15-20%), *Urtica dioica* (20-40%), *Arctium lappa* (20-45%), *Lamium album* (10-15%) та інші. Серед асектаторних видів відмічені *Chenopodium album*, *Malva neglecta*, *Sisymbrium officinale* (L.) Scop., *Rumex confertus*, *Geranium pyrenaicum*, *Urtica urens* L., *Descurainia sophia* (L.) Webb et Prantl та інші.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₁.

Таблиця 2

Угруповання класу *Artemisietea vulgaris*

Синтаксони		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Види \ Число описів		1	1	1	5	2	11	6	3	1
<i>Ballota ruderalis</i>	C1	2a	1	.	.	.	.	.	.	.
<i>Thalictrum flavum</i>	D3	.	.	1	II ⁺¹	.	I	.	.	.
<i>Valeriana officinalis</i>	D3	.	.	1	.	.	III	.	.	.
<i>Epilobium hirsutum</i>	C5	.	.	.	I ⁺	2 ^{2a}	I	.	.	.
<i>Scrophularia umbrosa</i>	C5	.	.	.	I ⁺	2	.	.	.	.
<i>Eupatorium cannabinum</i>	C6	.	.	2b	I	1	V ^{1-2b}	.	.	.
<i>Carex acutiformis</i>	D6	.	.	.	.	.	III	.	.	.
<i>Geum rivale</i>	D6	.	.	.	.	.	IV ^{1-2b}	.	.	.
<i>Calamagrostis epigeios</i>	C6 var	.	.	.	.	.	V ¹⁻⁴	.	.	1
<i>Carex hirta</i>	C6 var	.	.	.	I	.	I	.	.	.
<i>Populus tremula</i> , im-v	C6 var	.	.	.	.	.	I ⁺	.	.	.
<i>Salix aurita</i>	C6 var	.	.	.	.	1n	II ^{+2b}	.	.	.
<i>Tussilago farfara</i>	C6 var	.	.	1	I ⁺	.	I	.	.	.

Продовження таблиці

Види \ Синтаксони	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Echinocystis lobata C8	.	1	.	.	.	.	I	3 ⁴⁻⁵	.
<i>Solidago serotina</i> C9	.	.	.	.	.	.	.	.	5
<i>Arction lappae</i> , <i>Artemisietalia vulgaris</i>									
Arctium lappa C2	2b	.	.	I ⁺	.	.	.	.	.
<i>Conium maculatum</i>	.	1	.	.	.	I	.	.	.
<i>Lamium album</i>	2a	.	.	.	.	I	.	.	.
<i>Rumex obtusifolius</i> CC1	1	1	.	II ⁺¹	.	.	IV ⁺¹	.	.
<i>Onopordetalia acanthii</i>									
<i>Pastinaca sativa</i>	.	1	.	I ⁺	.	.	.	.	.
Artemisienea vulgaris									
<i>Arctium tomentosum</i> C2	.	1	.	.	.	.	I ⁺	.	.
<i>Artemisia vulgaris</i> CC1, C2	.	1	.	III ⁺	.	.	.	.	.
<i>Cirsium vulgare</i>	.	.	.	.	.	I	.	.	.
<i>Geranium pyrenaicum</i>	1	.	.	.	.	.	.	.	.
<i>Linaria vulgaris</i>	.	.	.	.	.	I	.	.	.
<i>Melandrium album</i>	.	.	.	.	.	I ⁺	I	.	.
<i>Achillea millefolium</i> D	.	1	.	I ⁺	.	II	I ⁺	.	.
<i>Capsella bursa-pastoris</i> D	1	.	.	.	.	.	II ⁺¹	.	.
<i>Chenopodium album</i> D	1	.	.	.	.	.	I	1	.
<i>Malva neglecta</i> D	1	.	.	.	.	.	.	.	.
Aegopodion podagrariae									
Lamium maculatum	.	.	.	I ⁺	.	.	.	.	.
<i>Aegopodium podagraria</i> D	.	.	.	.	.	I	.	.	.
<i>Geranium pratense</i> D	.	.	.	.	.	II	.	.	.
Glechometalia hederaceae									
Glechoma hederacea	.	1	1	III ^{1-2a}	.	II	I ^{2a}	.	.
<i>Heracleum sibiricum</i> D	.	.	.	I	.	II	.	.	.
<i>Veronica chamaedrys</i> D	.	.	.	.	.	I	.	.	.
Senecion fluviatilis									
Cucubalus baccifer	.	.	.	.	.	I ⁺	.	.	.
<i>Senecio fluviatilis</i> C3	.	.	2b	.	.	I ^{2a}	.	.	.
<i>Rubus caesius</i> C SCI, D	.	.	2b	.	.	II ^{1-2b}	.	.	.
<i>Convolvulion</i> , <i>Convolvuletalia sepium</i>									
Calystegia sepium D4	.	1	.	IV ^{2a-2b}	.	II	.	.	.
Myosoton aquaticum	.	.	.	I	.	I	I	.	.
<i>Cirsium oleraceum</i> DOr	.	.	1	.	.	III ^{1-2b}	.	.	.

Продовження таблиці

Види \ Синтаксони	1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Filipendula denudata</i> DOr	.	.	1	.	.	II ^{1-2b}	.	.	.
<i>Lythrum salicaria</i> DOr	.	.	.	I ⁺	1	IV	.	.	.
<i>Mentha longifolia</i> DOr	.	.	.	I ⁺	2	III ¹⁻⁴	.	.	.
<i>Phalaroides arundinacea</i> DOr	.	.	2b	IV ^{1-2a}	1	.	III ^{2a}	3 ⁺¹	.
<i>Poa palustris</i> DOr	.	.	.	.	.	I	.	.	.
<i>Symphytum officinale</i> DOr	1	.	.	II	2	III	.	.	.
Galio-Urticenea									
<i>Carduus crispus</i> CCl	.	1	.	II ⁺	.	I	I	.	.
Galium aparine D4	1	.	1	II ^{+2a}	.	II	.	.	.
Artemisietea vulgaris									
Urtica dioica C8, D4	3	1	1	V ^{2a-5}	.	II	V ⁵	3 ^{1-2a}	1
Cirsium arvense	1	.	1	II ⁺¹	.	III ¹⁻⁴	IV ⁺¹	.	.
<i>Elytrigia repens</i>	.	.	.	IV	.	.	I ^{2a}	.	.
Rumex confertus	.	.	.	.	.	I ^{1-2a}	.	.	.
Molinio-Arrhenatheretea									
<i>Alopecurus pratensis</i>	.	.	.	II	.	.	I	.	.
<i>Lathyrus pratensis</i>	.	.	.	.	.	I ^{1-2b}	.	.	.
<i>Poa pratensis</i>	.	.	.	.	.	I ^{1-2a}	II	.	.
<i>Poa trivialis</i>	1	.	.	III	.	.	IV ^{1-2m}	.	.
<i>Ranunculus acris</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Rumex acetosa</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
інші види									
Agrostis stolonifera	.	.	.	.	.	I ¹⁻³	.	.	.
<i>Angelica sylvestris</i>	.	.	1	.	.	II	.	.	.
<i>Bidens frondosa</i>	.	.	.	II ^{2a}	.	.	.	2 ^{2a}	.
<i>Calliergonella cuspidata</i>	.	.	.	.	.	I ^{2a}	.	.	.
<i>Campyllum stellatum</i>	.	.	.	.	.	I ^{2a}	.	.	.
<i>Carex acuta</i>	.	.	1	.	1	II ⁺¹	.	.	.
<i>Carex flava</i>	.	.	.	.	.	II ¹⁻³	.	.	.
<i>Cirsium canum</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Cirsium palustre</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Coronaria flos-cuculi</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Dactylis glomerata</i>	.	1	1	.	.	II	I ⁺	.	.
<i>Deschampsia caespitosa</i>	.	.	1	.	.	IV ¹⁻³	.	.	.
<i>Eleocharis palustris</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Equisetum palustre</i>	.	.	.	.	.	III	.	.	.
<i>Galium mollugo</i>	.	.	.	.	.	II	I	.	.

Закінчення таблиці

Види \ Синтаксони	1	2	3	4	5	6	7	8	9
<i>Geranium palustre</i>	.	.	1	.	.	II ⁺¹	.	.	.
<i>Holcus lanatus</i>	.	.	.	.	.	II ⁺¹	.	.	.
<i>Hypericum tetrapterum</i>	.	.	.	.	.	II ^{1-2b}	.	.	.
<i>Inula britannica</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Iris pseudacorus</i>	.	.	1	.	.	II	.	.	.
<i>Juncus articulatus</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Juncus effusus</i>	.	.	.	.	.	II ^{1-2a}	.	.	.
<i>Juncus tenuis</i>	.	.	.	.	.	I ^{2a}	.	.	.
<i>Lycopus europaeus</i>	.	.	.	I	2	II	.	.	.
<i>Lysimachia vulgaris</i>	.	.	.	.	1	V	.	.	.
<i>Mentha arvensis</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Phragmites australis</i>	.	1	.	I	.	II ⁺¹	.	.	.
<i>Plantago major</i>	.	.	.	I	.	II ⁺¹	.	.	.
<i>Polygonum hydropiper</i>	.	.	.	II ^{1-2a}	1	I	II ⁺¹	2 ^{2a-3}	.
<i>Potentilla anserina</i>	.	.	.	III ⁺¹	.	III ^{1-2m}	III ⁺¹	.	.
<i>Potentilla erecta</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Potentilla reptans</i>	.	.	.	II	.	I	I	.	.
<i>Ranunculus repens</i>	.	.	.	I	.	III ^{1-2a}	III	.	.
<i>Rorippa amphibia</i>	.	.	.	.	.	.	.	1 ^{2a}	.
<i>Rorippa sylvestris</i>	.	.	.	I	.	I	III ⁺¹	.	.
<i>Salix cinerea</i> , v	.	.	1	.	.	II ^{+2a}	.	.	.
<i>Salix fragilis</i> , im-v	.	.	2a	I ⁺	.	I	.	.	.
<i>Salix purpurea</i> , im-g	.	.	2a	.	1	II ⁺¹	.	.	.
<i>Sanguisorba officinalis</i>	.	.	.	.	.	II	.	.	.
<i>Sonchus arvensis</i>	.	.	.	II ⁺	.	I	.	.	.
<i>Taraxacum officinale</i> agg.	.	.	.	I ⁺	.	II	III	1 ⁺	.
<i>Thelypteris palustris</i>	.	.	.	.	.	I ^{2b}	.	.	.

Інші види-асектатори I класу постійності з проєктивним покриттям менше 5% (un – 1): *Acer negundo*, v (7); *Alisma plantago-aquatica* (5, 6, 8); *Alnus glutinosa*, v (6); *Alopecurus geniculatus* (7); *Arrhenatherum elatius* (2); *Atriplex prostrata* (4, 7, 8); *Betula pendula*, im-v (6); *B. pubescens*, im-v (6); *Bromopsis inermis* (2, 4); *Bunias orientalis* (2); *Campanula patula* (6); *Cardaminopsis arenosa* (6); *Carex caespitosa* (6); *C. davalliana* (6); *C. flacca* (6); *C. lepidocarpa* (6); *C. leporina* (6); *C. paniculata* (5); *Centaurea jacea* (6); *Centaureum pulchellum* (6); *Cerastium holosteoides* (6); *Cirsium rivulare* (6); *Conyza canadensis* (2, 4); *Daucus carota* (6); *Descurainia sophia* (1); *Epilobium palustre* (5, 6); *E. parviflorum* (6); *Epipactis palustris* (6); *Equisetum fluviatile* (6); *Euonymus europaea*, v (6); *Festuca arundinacea* (7); *Fillago arvensis* (6); *Frangula alnus*, v (3); *Galeopsis speciosa* (6); *Galinsoga ciliata* (4); *Galium uliginosum* (6); *Glyceria maxima* (5, 6, 8);

Humulus lupulus, v (6); *Hypericum perforatum* (6); *Juncus capitatus* (6); *J. conglomeratus* (6); *J. inflexus* (5); *Leontodon autumnalis* (6); *Leucanthemum vulgare* (6); *Linum catharticum* (6); *Lotus corniculatus* (6); *Mentha aquatica* (5, 6); *Molinia caerulea* (6); *Myosotis palustris* (5, 6); *Odontites vulgaris* (6); *Oenanthe aquatica* (8); *Papaver rhoeas* (1); *Peucedanum palustre* (6); *Phleum pratense* (6); *Plantago lanceolata* (6); *Polygonum amphibium* (4, 6, 7, 8); *P. persicaria* (7); *Polytrichum* sp. (6); *Prunella vulgaris* (6); *Ribes nigrum* (4); *Rumex crispus* (4, 5, 6); *Sagina procumbens* (6); *Salix viminalis*, im-v (6, 8); *Scirpus sylvaticus* (6); *Selinum carvifolia* (6); *Siella erecta* (5); *Sonchus oleraceus* (7, 8); *Sparganium simplex* (6); *Stachys palustris* (4, 6, 7); *Stellaria nemorum* (7); *Stenactis annua* (6); *Trifolium pratense* (1); *Typha angustifolia* (6); *T. latifolia* (5, 6); *Urtica urens* (1); *Valeriana simplicifolia* (6); *Veronica arvensis* (6); *V. officinalis* (6); *Viburnum opulus*, v (6); *Viola arvensis* (6); *V. tricolor* (6); *Xanthium strumarium* (8).

Примітки: Синтаксони: 1 – ass. *Arctietum lappae*; 2 – ass. *Arctio-Artemisietum vulgaris*; 3 – ass. *Senecionetum fluviatilis*; 4 – ass. *Urtico-Calystegietum sepium*; 5 – ass. *Calystegio-Epilobietum hirsuti*; 6 – ass. *Calystegio-Eupatorietum* var. *Calamagrostis epigeios*; 7 – com. *Urtica dioica*; 8 – com. *Echinocystis lobata*; 9 – com. *Solidago serotina*.

Асоціація *Arctio-Artemisietum vulgaris* Oberd. ex Seybold et Müller 1972 (табл. 2, кол. 2)

Сyn.: *Artemisietum vulgaris* Knapp 1948, *Arctio-Artemisietum* Oberd. et al. 1967

Характерні види: *Arctium lappa*, *A. tomentosum*, *Artemisia vulgaris*.

Спорадично поширені помірно нітрофільні угруповання на свіжих та вологих мінеральних ґрунтах. Вони трапляються невеликими фрагментами або вузькими смугами вздовж доріг, осушувальних меліоративних каналів, на насипних валах, дамбах тощо. Угруповання належать до центральної асоціації союзу, що не має власних характерних видів. Фізіономічність угруповань створюють високорослі компоненти травостою із значною ценотичною участю *Artemisia vulgaris* (dom.), *Arctium* spp. (dom.) та *Urtica dioica* (subdom.). Окрім домінантів, у складі угруповань беруть участь інші рудеральні, а також лучно-рудеральні види класів *Artemisietea vulgaris*, *Stellarietea mediae* та *Molinio-Arrhenatheretea* (*Elytrigia repens*, *Glechoma hederacea* L., *Poa trivialis* L., *Galium aparine* L. etc.).

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / a₂.

Асоціація *Alopecuro geniculati-Cirsietum arvensis* ass. nova (табл. 3)

Номенклатурні типи: опис № 14 (A. g.-C. a. *trifolietosum repentis* subass. nova), Львівська обл., Кам'янка-Бузький р-н, північна околиця с. Деревляни, центральна частина лівобережної заплави р. Західний Буг, 22. 06. 2004 р., опис № 7 (A. g.-C. a. *typicum* subass. nova), там же, 08. 07. 2004 р.; автор О.Т. Кузярін.

Характерні види: *Cirsium arvense* (dom.), *Rorippa sylvestris*, *Alopecurus geniculatus* L., *Poa trivialis*.

Константні види: *Elytrigia repens*, *Potentilla anserina*, *Ranunculus repens* L., *Galium palustre* L., *Agrostis stolonifera*.

Диференціальні види підасоціації A. g.-C. a. *trifolietum repentis*: *Trifolium repens* L., *T. fragiferum* L., *Taraxacum officinale* agg., *Inula britannica* L., *Potentilla reptans* L., *Ranunculus acris* L., *Deschampsia caespitosa* (L.) Beauv.

Спорадичні високорослі лучно-рудеральні угруповання з домінуванням осоту польового. Вони займають дещо понижені або вирівняні ділянки приуслово-центральних заплавл з нітрифікованими добре зволженими мінеральними (лучно-болотними) ґрунтами. Їхніми контактними фітоценозами є трансформовані угруповання класів *Phragmitetea* та *Bidentetea*, на місці яких вони найчастіше виникають, а також низькопродуктивні пасовища порядку *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae* та союзу *Cynosurion*, до яких вони переходять у процесі пасовищної дигресії. Видова насиченість угруповань становить 12-33 вищі рослини.

Основний (перший) ярус щільного (95-100%) травостою формує злісний лучно-польовий довгокореневищний бур'ян, характерний вид класу *Artemisietea vulgaris* – *Cirsium arvense*, що сягає у висоту до 160 см та створює покриття 70-98%. До цього ж ярусу входять деякі високорослі ініціальні (*Glyceria maxima*, *Phalaroides arundinacea*, *Poa trivialis*, *Veronica longifolia* L.) та інвазійні (*Urtica dioica*, *Carduus crispus* тощо) асектаторні види. Максимального розвитку вони набувають в угрупованнях типової підасоціації в умовах відсутнього або слабкого пасторального фактора.

У другому, переважно слабо вираженому ярусі висотою 30-70 см, виявлені *Rorippa sylvestris*, *Inula britannica*, *Poa pratensis* L., *Ranunculus acris*, *Elytrigia repens*, *Festuca pratensis* Huds., *Poa palustris* L., *Deschampsia caespitosa*, *Carex acuta* L. та інші.

Фітоценози, трансформовані під впливом інтенсивного випасання належать до підасоціації *A. g.-C. a. trifolietosum repentis*. Вони характеризуються розрідженим верхнім і середнім та добре вираженим нижнім ярусами. В нижньому ярусі значно представлені такі низькорослі толерантні до пасторального фактора трави, як *Trifolium repens*, *T. fragiferum*, *Ranunculus repens*, *Taraxacum officinale* agg., *Poa annua*, *Alopecurus geniculatus*, *Potentilla reptans*, *P. anserina*, *Polygonum aviculare* agg., *Bellis perennis* L., *Glechoma hederacea* тощо. Моховий покрив угруповань асоціації як правило не перевищує 5% і складається з тривіальних лучно-болотних видів (*Brachythecium* spp. тощо).

З огляду на флористичну структуру та низьку кормову вартість травостою угруповання з *Cirsium arvense* не мають природоохоронного та господарського значення. Вони належать до невжитків та малоцінних пасовищ. Еколого-біологічні особливості едификатора (висока конкурентна спроможність, толерантність до антропозоогенних факторів, інтенсивне вегетативне відтворення тощо) зумовлюють експансивний характер його ценозів, що мають сучасні тенденції до збільшення площ. З метою покращення структури пасовищ на окремих ділянках застосовують скошування або випалювання наземної фітомаси осоту польового. У практиці луківництва для боротьби з *Cirsium arvense* на пасовищах рекомендують систематичне підкошування бур'яну з інтенсивним випасанням [3].

Найбільш спорідненими угрупованнями можна вважати ценози асоціації *Cirsietum lanceolati-arvensis* Morariu 1972 союзу *Arction lappae* з характерним доміантним видом *Cirsium vulgare*, та константними видами: *Cirsium arvense*, *Urtica dioica*, що наводяться для Німеччини [20]. *Cirsium arvense* подається для території України як діагностичний вид низки угруповань, зокрема *Arctio-Artemisietum vulgaris* класу *Artemisietea vulgaris*, *Agropyretum repentis* класу *Agropyreteae repentis*, *Artemisio-Sambucetum ebuli* класу *Galio-Urticetea*, *Matricarietum perforatae* Керцзынска 1975 та *Erigero-Lactucetum serriolae* Lohm. 1950 класу *Chenopodietea* [9].

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / а₁.

Підклас GALIO-URTICENEA (Pass. 1967)

Характерні види: *Carduus crispus*, *Galium aparine*, *Rubus caesius* L., ?*Urtica dioica*, ?*Lamium album*.

Високотравні нітрофільні угруповання рудеральних місцезростань на вологих ґрунтах (береги евтрофних водойм, колишні стійбища худоби, осушені торфокар'єри тощо). Деякі фітоценологи відносять їх до окремого класу *Galio-Urticetea dioicae* Pass. ex Корескы 1969 [14, 20].

Порядок Convolvuletalia sepium R.Тх. 1950

Характерні види: *Calystegia sepium* (L.) R. Br., *Myosoton aquaticum* (L.) Moench.

Диференціальні види стосовно пор. *Glechometalia*: *Cirsium oleraceum* (L.) Scop., *Filipendula denudata* (J. et C. Presl) Fritsch, *Lythrum salicaria* L., *Mentha longifolia* (L.) Huds., *Phalaroides arundinacea*, *Poa palustris*, *Symphytum officinale* L..

Угруповання з визначальною участю трав'яних ліан та чіпких рослин на добре зволжених ектопах.

Союз Senecion fluviatilis R.Тх. (1947) 1950 em. R.Тх. 1967

Характерні види: *Cucubalus baccifer* L., *Senecio fluviatilis* Wallr.

Диференціальний вид: *Rubus caesius*.

Каймові угруповання із значною ценотичною роллю високорослих багаторічних (аборигенних та адвентивних) трав.

Асоціація Senecionetum fluviatilis (Zanbheim. 1979) Th.Müll.1981 in Oberd. et all. 1983 (табл. 2, кол. 3)

Характерний вид: *Senecio fluviatilis*.

Диференціальні види: *Thalictrum flavum* L., *Valeriana officinalis* L.

Угруповання виявлене в одному локалітеті на заторфованій лівобережній заплаві р. Золочівка. Воно межує з підсушеним евтрофним болотом та гігрофільними чагарниками (*Salix* spp). У флористичному складі ценозу, що налічує 23 види судинних рослин, переважають гігронітрофільні рослини.

Травостій фітоценозу відзначається неоднорідною, мозаїчною структурою з нечітко вираженими трьома ярусами. В основному (першому) ярусі представлені такі високорослі рослини, як *Senecio fluviatilis* (20%), *Phalaroides arundinacea* (20%), *Eupatorium cannabinum* L. (25%), до яких домішується *Rubus caesius* (30%). На окремих ділянках добре виражений підріст гігрофільних верб (*Salix purpurea* L., *S. cinerea* L., *S. fragilis* L.).

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₂.

Союз Convolvulion sepium R.Тх. 1947 em. Th. Müll.1981

Характерні види: *Calystegia sepium*, *Myosoton aquaticum*.

Угруповання багаторічних високорослих трав та трав'яних ліан уздовж берегів евтрофних водойм.

Асоціація Urtico-Calystegietum sepium Görs et Th. Müll.1969 (табл. 2, кол. 4)

Диференціальні види: *Calystegia sepium* (dom.), *Galium aparine* (dom.), *Urtica dioica* (dom.).

Константні види: *Phalaroides arundinacea*, *Elytrigia repens*, *Glechoma hederacea*, *Artemisia vulgaris*, *Poa trivialis*, *Potentilla anserina*.

Спорадично поширені у регіоні рудеральні угруповання. Вони зосереджені на прируслівих валах річок, стариць, ставів з вологими нітрифікованими мінеральними грунтами. Угруповання відносять до центральної асоціації союзу та порядку. Зважаючи на відсутність власних характерних видів, вони умовно ідентифікуються за диференціальними видами, що виступають домінантами та субдомінантами їх ценозів. R. Schubert та інші [20] відносять зазначені угруповання до асоціації *Cuscuta europaeae-Convolutum sepium* R. Tx. 1947.

Видова насиченість угруповань становить 13 (8)-23 судинні рослини. Угруповання відзначаються щільним (100%) та досить високим (160-180 см) переважно двох'ярусним травостоєм. Основу травостою (перший ярус) формує переважно *Urtica dioica*, що створює покриття до 80%. Співдомінантами у першому ярусі найчастіше виступають *Calystegia sepium* (15-25%) та *Galium aparine* (15-20%). У другому, слабше вираженому ярусі, іноді домінує *Bidens frondosa* (15-20%) або інші невисокі лучно-рудеральні рослини. Третій (нижній) ярус травостою – практично відсутній.

Угруповання належать до невжитків. Вони частково викошуються або випалюються, головним чином з профілактичною метою. В екологічно чистих районах зазначені фітоценози можна використовувати для заготівлі кропиви дводомної в якості лікарської сировини та на виготовлення трав'яного борошна.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / b₁.

Асоціація *Calystegio-Epilobietum hirsuti* Hilbig, Heinrich et Niemann 1972 (табл. 2, кол. 5)

Сyn. *Epilobio hirsuti-Convolutum sepium* Hilb., Heinr. Et Niem. 1972.

Характерні види: *Epilobium hirsutum* L., *Scrophularia umbrosa* Dumort.

Константні види (reg.): *Lycopus europaeus* та *Symphytum officinale*.

Спорадичні високотравні угруповання, що трапляються на перезволожений ектопах: у меліоративних каналах, канавах, торфокар'єрах, на підсушених ділянках евтрофних водойм тощо з рівнем поверхневої води до 5-10 см.

Вони характеризуються досить мозаїчною структурою та нечіткою ярусною диференціацією травостою. Трав'яне покриття дорівнює 70-95%. У флористичному складі угруповань відмічено понад 20 видів судинних рослин, серед яких переважають характерні таксони класів *Phragmitetea*, *Bidentetea*, а також порядків *Trifolio fragiferae-Agrostietalia stoloniferae* та *Molinietalia caeruleae* класу *Molinio-Arrhenatheretea*. В одному з угруповань виявлено регіонально-рідкісний вид – *Carex paniculata* L. Фітоценози асоціації *Calystegio-Epilobietum hirsuti* не мають господарського та соцологічного значення.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / a₂.

Асоціація *Calystegio-Eupatorietum* Görs 1974 (табл. 2, кол. 6)

Сyn.: *Convolvulo-Eupatorietum* Görs 1974 nom. inv., *Convolvulo sepium-Eupatorietum cannabini* (Oberd. Et al. 1967) Görs 1974, incl.? *Calystegio sepium-Caricetum acutiformis* Bajrak et Didukh 1996, non *Eupatorietum cannabini* R. Tx. 1937.

Характерний вид: *Eupatorium cannabinum* (loc. dom.).

Диференціальні види: *Geum rivale* L., *Carex acutiformis* Ehrh.

Константні види: *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth, *Lysimachia vulgaris* L., *Lythrum salicaria*, *Deschampsia caespitosa*.

Каймові або суцільні високотравні угруповання осушених евтрофних боліт, торфокар'єрів, ставів на болотних, торфово-болотних та мулуватих ґрунтах з перемінним режимом зволоження. Поширені спорадично на невеликих площах в межах заплав та понижень долин річок. Німецькі фітоценологи розглядають угруповання асоціації в рамках союзу *Aegopodion podagrariae* [20]. Домінант угруповань *Eupatorium cannabinum* має другий екологічний оптимум у фітоценозах асоціації *Eupatorietum cannabini* союзу *Atropion* Br.-Bl. ex Aichinger 1933 порядку *Atropetalia* Vlieger 1937 класу *Epilobietea angustifolii* R. Tx. et Preising in R. Tx. ex von Rochow 1951. Місцеві угруповання асоціації представлені **варіантом** з *Calamagrostis epigejos*, що утворились у процесі пірогенної сукцесії на порушених, періодично випалюваних ділянках осушених торфових боліт, ставів тощо.

Видова насиченість угруповань становить 13-48 судинних рослин та мохів. Угруповання відзначаються неоднорідним мозаїчним травостоєм з покриттям 50(30)-100%. Їх травостій ділиться на два або три нечітко виражені яруси. Перший (верхній) ярус висотою 150-170 см формують високорослі трави: *Eupatorium cannabinum* (до 50%), *Calamagrostis epigeios* (до 70%), *Lysimachia vulgaris* (до 15%), *Cirsium oleraceum* (до 25%), *Mentha longifolia* (до 15%), *Filipendula denudata* (до 25%). У складі молодих недавно утворених ценозів на достатньо зволжених ектопах до них домішуються пригнічені особини ценотичних реліктів *Typha latifolia* та *T. angustifolia* L. У трансформованих угрупованнях до цього ж ярусу входить добре виражений підріст чагарникових верб (*Salix aurita* L., *S. cinerea*, *S. purpurea* тощо), берез (*Betula pendula* Roth і *B. pubescens* Ehrh.) та осики (*Populus tremula* L.), проективне покриття яких на окремих ділянках сягає 50%. У другому ярусі відмічені *Rubus caesius* (до 25%), *Lythrum salicaria*, *Polygonum amphibium* L., *P. hydropiper*, *Deschampsia caespitosa* (до 70%), *Elytrigia repens*, *Holcus lanatus* L. (70%) та інші. Нижній ярус представляють *Carex hirta* L. (до 25%), *C. flava* L. (до 50%), *Geum rivale* (до 25%), *Agrostis stolonifera* (до 50%), *Ranunculus repens*, *Potentilla erecta*, (L.) Raeusch., а також поодинокі ювенільні особини деяких деревно-чагарникових порід (*Swida sanguinea* (L.) Opiz, *Frangula alnus* Mill, *Euonymus europaea* L. та ін.). Трансформовані угруповання відзначаються добре вираженим підростом *Salix aurita*, *S. purpurea*, *Betula pendula*, *Populus tremula*.

У слабо вираженому моховому покриві трапляються такі звичайні лучно-болотні бріюфіти, як *Calliergonella cuspidata* (Hedw.) Loeske, *Campylium stellatum* (Hedw.) J. Lange et C. Jens., *Polytrichum* sp. тощо.

На відміну від інших рудеральних фітоценозів, в окремих угрупованнях асоціації у невеликій кількості трапляються види з Червоної книги України, зокрема *Epipactis palustris* (L.) Crantz (у трьох ценозах) та *Carex davalliana* Smith (одне місцезнаходження). Серед регіонально-рідкісних видів тут відмічені *Carex lepidocarpa* Tausch та *Juncus capitatus* Weigel.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / а₂

Угруповання з *Urtica dioica* (табл. 2, кол. 8)

Характерний вид: *Urtica dioica* (dom.).

Константні види: *Rumex obtusifolius*, *Cirsium arvense*, *Poa trivialis*.

Високотравні нітрофільні монодомінантні угруповання порушених ґрунтів. Вони поширені спорадично, досить часто вздовж берегів евтрофних водойм, на прируслових валах, дамбах тощо. Синтаксономічна позиція угруповань нижче підкласу *Galio-Urticenea* не з'ясована.

Угруповання відзначаються досить високим (до 100-150 см) та щільним (100%) переважно одно-, рідше дво-’ярусним травостоем. Проективне покриття *Urtica dioica* становить 80-100%. У складі травостою незначну центичну роль відіграють *Phalaroides arundinacea*, *Elytrigia repens*, *Rumex confertus*, *Cirsium arvense*, *Carduus crispus*, *Melandrium album*, *Poa trivialis*, *Ranunculus repens*, *Taraxacum officinale* agg. та інші. Кропивові фітоценози частково викошуються на корм свійським тваринам або з профілактичною метою. З огляду на лікувальну та кормову цінності, а також високі запаси наземної фітомаси кропиви дводомної, зазначені угруповання можуть ширше застосовуватися, наприклад, у фармацевтичній, косметичній галузях та кормовиробництві.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / а₁.

Угруповання з *Echinocystis lobata* (табл. 2, кол. 9)

Характерний вид: *Echinocystis lobata* (Michx.) Torr. et Gray (dom.).

Константні види: *Urtica dioica*, *Bidens frondosa*, *Polygonum hydropiper*, *Phalaroides arundinacea*.

Антропогенні каймові угруповання порушених нітрифікованих екоотопів, що спорадично трапляються вздовж берегів забруднених водотоків (ріки Західний Буг, Полтва). У травостої домінує ліана-еунофіт північноамериканського походження – *Echinocystis lobata*. Цей декоративний адвентивний вид, що порівняно недавно (XX ст.) “втік” з культури, успішно натуралізувався у вторинних фітоценозах на зволжених рудеральних ділянках. Його проективне покриття становить 50-100%. У складі угруповань переважно поодинокі зростають до 8 поширених рудеральних та нітрофільних видів судинних рослин, що належать, головним чином, до класів *Artemisietea vulgaris* та *Bidentetea*, зокрема *Urtica dioica*, *Atriplex prostrata*, *Chenopodium album*, *Bidens frondosa*, *Polygonum hydropiper* тощо. Під час масового цвітіння домінанта створюється аспект жовтувато-білого кольору. За межами угруповань *Echinocystis lobata* часто трапляється у складі прируслених чагарникових ценозів класу *Salicetea purpureae* Moog 1958, де він утворює екзотичні хащі на кронах верб. Завдяки високій конкурентній спроможності та швидкому поширенню діаспор виду, його угруповання мають експансивний характер. Вони частково викошуються або випалюються, очевидно лише з профілактичною метою. Практичне застосування фітомаси *Echinocystis lobata* не відоме.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / а₂.

Угруповання з *Solidago serotina* (табл. 2, кол. 10)

Характерний вид: *Solidago serotina* Ait. (dom.).

Антропогенні постосушувальні угруповання заторфованих долин річок із домінуванням адвентивного виду з Північної Америки – *Solidago serotina*.

Згідно існуючих припущень, цей вид потрапив з культури, де він і дотепер вирощується як декоративна рослина. Належність ценозів з *Solidago serotina* до синтаксономічних одиниць нижче підкласу *Galio-Urticenea* не визначена. Його вторинні угруповання на місці колишніх торфових кар’єрів відзначаються примітивним видовим складом, що іноді налічує не більше 3-4 видів судинних рослин та високим щільним (100%) травостоем. Угруповання не мають господарського та природоохоронного значення. Завдяки еколого-біологічним особливостям домінанту, а саме його високим репродуктивній та конкурентній

здатностям і антропоотолерантності, можна передбачити подальше поширення зазначених угруповань на аналогічних екотопах регіону.

Категорія охорони / частота трапляння – 4 / а₂.

Висновки

Рудеральна рослинність заплавних екосистем верхньої частини басейну Західного Бугу, представлена класами *Bidentetea tripartiti* та *Artemisietea vulgaris*, охоплює 2 підкласи, 3 порядки та 5 союзів. Синтаксони нижчого класифікаційного рангу налічують 11 асоціацій, 4 підасоціації, 1 варіант та 5 дериватних угруповань.

Асоціація *Alopecuro geniculati-Cirsietum arvensis* з двома підасоціаціями: *A. g.-C. a. typicum*, *A. g.-C. a. trifolietosum repentis* та варіант з *Calamagrostis epigejos* асоціації *Calystegio-Eupatorietum* описані вперше. Угруповання 4-х асоціацій (*Bidentetum cernui*, *Calystegio-Eupatorietum*, *Calystegio-Epilobietum hirsuti*, *Rumicetum maritimi*) та 2-х підасоціацій (*Bidenti-Polygonetum hydropiperis typicum* Hilbig et Jage 1972, *B.-P. h. polygonetosum minus* R.Тх. 1979) доповнюють зведені синтаксономічні списки рудеральної рослинності України [9-13].

За терміном функціонування досліджувані рудероценози можна розділити на короткочасні або сезонні з визначальною участю терофітів (більшість синтаксонів класу *Bidentetea tripartiti*) та відносно довготривалі з дво-, багаторічними гемікриптофітами (переважно синтаксони класу *Artemisietea vulgaris*).

Зважаючи на специфіку регіону дослідження та заплавних екосистем, тут широко представлені сезонні угруповання класу *Bidentetea tripartiti* та нітрофільні каймові ценози підкласу *Galio-Urticenea* класу *Artemisietea vulgaris*, які характеризуються високою частотою трапляння. Натомість виявлено досить вузький синтаксономічний спектр ценозів підкласу *Artemisietea vulgaris* класу *Artemisietea vulgaris*, що є менш характерні для заплавних екосистем регіону. Угруповання цих синтаксонів зосереджені переважно в межах високої заплави.

Значна частина синтаксонів рудеральної рослинності належать до звичайних з частим (*Bidenti-Polygonetum hydropiperis*, *Alopecuro geniculati-Cirsietum arvensis*, *D. c. Urtica dioica*) та спорадичним (*Bidentetum cernui*, *Arctietum lappae*, *Arctio-Artemisietum vulgaris*, *Calystegio-Epilobietum hirsuti*, *Calystegio-Eupatorietum*, *D. c. Echinocystis lobata*, *D. c. Xanthium strumarium*, *D. c. Solidago serotina*) поширенням у регіоні. Виключна більшість виявлених фітоценозів відзначаються експансивним динамічним станом. Винятком є відносно рідкісні угруповання асоціації *Catabroso-Polygonetum hydropiperis*, що перебувають під потенційною загрозою зникнення внаслідок осушення їхніх екотопів. Зазначені фітоценози є у червоному списку угруповань водних макрофітів України. Рідкісними для регіону виявились угруповання *Senecionetum fluviatilis* та *Rumicetum maritimi*.

Місцеві рудеральні угруповання у системі землекористування відносяться, головним чином, до невжитків, рідше до малоцінних та деградованих пасовищ. Вони формуються на порушених, часто нітрифікованих ґрунтах в умовах періодичного випалювання, інтенсивної рекреації та інших антропогенних чинників. З господарської та естетичної точки зору більшість рудеральних угруповань, що займають значні площі, потребують докорінних змін. Окремі фітоценози (*D. c. Urtica dioica*, *Bidenti-Polygonetum hydropiperis*, *Arctio-Artemisietum vulgaris* тощо), розташовані в екологічно чистих районах, можна рекомендувати для масової заготівлі лікарських (*Urtica dioica*, *Bidens tripartita*, *Polygonum hydropiper*, *Inula*

britannica, *Arctium lappa*, *Artemisia vulgaris* etc.) і кормових (*Urtica dioica*) трав з метою широкого застосування їх у фармацевтичній, косметичній галузях та кормовиробництві.

1. Дубына Д.В., Гейны С., Гроудова З. и др. Макрофиты – индикаторы изменений природной среды. – К.: Наук. думка, 1993. – 434 с.
2. Ишбирдин А.Р., Миркин Б.М., Соломещ А.И., Сахапов М.Т. Синтаксономия, экология и динамика рудеральных сообществ Башкирии. – Уфа: БНЦ УрО АН СССР, 1988. – 161 с.
3. Кияк Г.С. Луківництво. – К.: Вища школа, 1980. – 303 с.
4. Костильов О. В. Рудеральна рослинність України // Укр. ботан. журн. – 1990. – 47, №1. – С. 70-74.
5. Кучерявий В.О., Соломаха В.А., Соломаха Т.Д. та ін. Синтаксономія рудеральної рослинності м. Львова // Укр. ботан. журн. – 1991. – 48, № 3. – С. 48-55.
6. Миркин Б.М., Соломещ А.И. Предварительный продромус растительности СССР. IV. Дополнение I. – Ред. журн. Биол. науки, 1990. – 40 с. (Рук. деп. в ВИНТИ 1990 г. – № 1436 – В90).
7. Мотекайтите В.П. О рудеральных ассоциациях союзов *Arctium lappa* и *Aegopodium podagrariae* Северной Литвы // Ботан. журн. – 1985. – 70, №12. – С. 1664-1675.
8. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин (отв. ред.) и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 548 с.
9. Соломаха В.А. Синтаксономія рослинності України // Укр. фітоцен. зб. – Київ, 1996. – Сер. А, вип. 4 (5). – 119 с.
10. Соломаха В.А., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Ассоциации рудеральной растительности класса *Plantaginetea majoris* R. Tx. et Preis. 1950 Левобережной Лесостепи Украины // Фитоценология антропогенной растительности. – Уфа, 1985. – С. 75-83.
11. Соломаха Т.Д., Соломаха В.А., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Основні асоціації рудеральної рослинності Лівобережного Лісостепу України // Укр. ботан. журн. – 1986. – 43, №3. – С. 70-75.
12. Соломаха В.А., Костильов О.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р. Синантропна рослинність України. – К.: Наук. думка, 1992. – 252 с.
13. Соломаха В.А. та ін. Фітосоціологічна схема синтаксонів рослинності України. – К., 1995. – 40 с.
14. Jarolimek I., Zaliberová M., Mucina L., Mochnacký S. Vegetácia Slovenska. Rastlinné spoločenstvá Slovenska 2. Synantropná vegetácia. – Bratislava: VEDA, 1997. – 420 s.
15. Matuszkiewicz W. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 2001. – 537 s.
16. Medwecka-Kornaś A., Kornaś J., Pawłowski B., Zarzycki K. Przegląd ważniejszych zespołów roślinnych Polski. – Warszawa: PWN, 1972. – Т. 1. – С. 279-330.
17. Moravec J., Balátová-Tuláčková E., Blažkova D. et al. Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení // Severočeskou přírodou, Příloha (Litoměřice). – 1995. – S. 1 – 206.
18. Oberdorfer E. Systematische Übersicht der Vegetationseinheiten (Assoziationen und höhere Einheiten) // Pflanzensoziologische Exkursionsflora 7 Aufl. – Stuttgart: Ulmer, 1994. – S. 25-53.
19. Pyšek A. Sukzession der Ruderalpflanzengesellschaften von Gross-Plzeň // Preslia. – 1977. – 49, № 2. – S. 135-160.
20. Schubert R., Hilbig W., Klotz S. Bestimmungsbuch der Pflanzengesellschaften Deutschlands. – Heidelberg: Spektrum, Akad. Verl., 2001. – 472 s.
21. Wilmans O. Ökologische Phlzensociologie. 5 Auflage. – Wiesbaden: Quelle & Meyer Heidekberg, 1993. – 480 s.

Державний природознавчий музей НАН України, Львів